

GIEDRĖ MILERYTĖ-JAPERTIENĖ

KAI
KAUNAS
BUVO
KAUNAS

Pasivaikščiojimai
po miestą

1938 m.

TYTO ALBA

GIEDRĖ MILERYTĖ-JAPERTIENĖ

KAI
КАУНАС
BUVO
КАУНАС

Pasivaikščiojimai
po miestą

1938 m.

VILNIUS 2019

Dėkojame Lietuvos integralios muziejų informacinės
sistemos (LIMIS) kūrėjams ir valdytojams už galimybę panaudoti
jų sukaupą ir saugomą virtualų paveldą. Ačiū Lietuvos muziejams,
bibliotekoms, archyvams, kolekcininkams ir visiems, kurie prisidėjo,
kad knyga atrodytų būtent šitaip.

Projektą finansuoja Lietuvos kultūros taryba

Viršelyje – Kauno senamiesčio vaizdas iš Marvelės.
Fot. Mikas Pranckūnas. Kaunas, apie 1920–1930 m.
Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo
bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

Šį leidinį draudžiama atgaminti bet kokia forma ar būdu, viešai skelbti, taip pat pada-
ryti viešai prieinamą kompiuterių tinklais (internete), išleisti ir versti, platinti jo ori-
ginalą ar kopijas: parduoti, nuomotį, teikti panaudai ar kitaip perduoti nuosavybėn.

Draudžiama šį kūrinių, esančių bibliotekose, mokymo įstaigose, muziejuose arba archy-
vuose, mokslinių tyrimų ar asmeninių studijų tikslais atgaminti, viešai skelbti ar pa-
daryti visiems prieinamą kompiuterių tinklais tam skirtuose terminaluose tų įstaigų
patalpose.

Lietuvai 1923 m. prisijungus Klaipėdos kraštą valdžia ėmė stiprinti jame savo pozicijas. Mane išsiuntė iš Kauno į uostamiestį eiti valdiškų pareigų ir kartu kelti krašte lietuviškumo. Jo ten itin trūko, mat dauguma vietos gyventojų laikė save vokiečiais ir prie naujos tvarkos sunkiai pratinosi.¹ Jau gerą dešimtmetį myniau kelią tarp Klaipėdos krašto pramonės ir prekybos bei Gubernatoriaus rūmų, pagelbėdamas kiekvienam tautiečiui prekybininkui ar pramonininkui, atvykusiam į uostamiestį, pažinti miesto ūkinį gyvenimą.² Ir šį 1938 m. birželio 17-osios rytą, penktadienį, traukiu į laikinąją sostinę darbo reikalais. Privalau pristatyti į Finansų ministeriją visą pluoštą popierių ir gauti ne vieno aukšto valdininko parašą.

Senamiestis nuo Linksmadvario. Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka

Patinka man šitos retos kelionės į Kauną. Tai mano vaikystės, jaunystės ir studijų miestas, kuriame kas kartą atvykęs stengiuosi aplankyti sėšers šeimyną ir senus draugus.

Gimiau kartu su nauju amžiumi tuomet Kauno gubernijos Rumšiškų valsčiui priklausiusiame Kauno Šančių priemiestyje. Tėvai triūsė vinių ir geležies dirbinių fabrike „Vestfalija“. Jį 1879 m. įsteigė vokiečių pramonininkas V. Šmidtas. Šiandien mano tėvų jau nebėra, o štai brolių Jono ir Juozo Vailokaičių perpirktas fabrikas apie 1935 m. tapo „Metalu“ ir išaugo į pačią didžiausią privačią įmonę visoje Lietuvoje, turinčią pusaštunto milijono litų kapitalą. Šiuo metu tai pati svarbiausia žemės ūkio mašinų gamintoja, aprūpinanti darbu iki keturių šimtų darbininkų.³

Vyresnioji sesuo Onutė dirba mokytoja bene moderniausioje Lietuvos pradžios mokykloje. Kodėl sakau, kad moderniausioje? Mat ji išskirtinai suplanuota ir vienintelė šalyje turi įrengtą vidaus baseiną.⁴ Kauno miesto savivaldybė Jono Jablonskio pradžios mokyklą baigė statyti 1931 m.

Vaizdas nuo Aukštosios Fredos į Šančius. Lietuvos aviacijos muziejus

Spauda rašo, kad ji įrengta pagal pažangų funkcinio išdėstymo zonomis metodą: aktų ir sporto salės – toliau nuo klasių, o visas pirmas aukštas skirtas aktyviai judėti. Didžiuojamasi didele valgykla ir net keturiais rankdarbių kabinetais.⁵ Sesuo vis tvirtina, kad jos mokykla užaugins ne vieną svarbią šalies ateičiai asmenybę, gal net patį Prezidentą!

Svainis Kazimieras tarnauja aviacijoje. O du mano sūnėnai tvirtai žengia mokslo keliu. Jaunėlis Antanas ruošiasi studijuoti Vytauto Didžiojo universitete, o vyresnysis Silvestras mokosi Karo mokykloje. Ketinu, atvykęs į sostinę, visus juos aplankyti. Gaila, bet neteks pamatyti savo jaunesniojo brolio Pauliaus. Jis išplaukęs prekiniu garlaiviu „Kaunas“ į tolimus vandenis.

Garlaivis „Kaunas“ Klaipėdos uoste, 1938 m.
Lietuvos jūrų muziejus

Dar vakar vakare Palangos gatvėje esančiame „Viktorijos“ viešbutyje nusipirkau antros klasės bilietą į sostinę.⁶ Traukinys pajudėjo ryte šeštą valandą dvidešimt penkios minutės. Keleivių daug, bet ne sausakimša kaip kitais kartais. Juk vasara ir žmonės dabar traukia prie jūros, o ne priešingai. Traukinys gana patogus. Sėdime vienoje kupė keturiose ant minkštų, ilgų, plačių suolų su priegalviais.⁷ Aš dar ir snūstelėjau, tai ir nepajutau, kaip laikas pralėkė. Išvažiavau ankstyvą rytą ir štai po keturių valandų⁸ jau matau laikinosios sostinės geležinkelio depą. Kodėl sakau „laikinosios“? Nes pagal mūsų Konstituciją „Lietuvos sostinė – Vilnius. Kitur ji gali būti perkelta laikinai įstatymu.“⁹ O lenkams užėmus mūsų senąjį miestą čia trumpam perkeltos visos valstybės institucijos. Kauniečiai sako, kad laikinumas yra bene pastoviausias dalykas. Štai jau devyniolika metų šiomis gatvėmis zuja šimtai valdininkų, dešimtys diplomatų, galima sutikti jau trečią prezidentą. Kitaip sakant, valdžia, brolyti! Ir dabar už lango šurmuliuoja didžiulė žmonių minia,

mat geležinkelio stotis – svarbus taškas. Čia prasideda visos didžiosios kauniečių kelionės. Čia jie išlydi artimuosius į užsienio šalis, čia sutinka svečius iš įvairiausių kraštų.

Naująjį geležinkelį pradėjo tiesti dar 1859 m. Tuometiniame miesto pakraštyje numčius vietą stočiai, teko ne tik nutiesti bėgius garu varomam geležiniam monstrui, bet ir iškasti greta stūksančiame kalne vieno kilometro dviejų šimtų aštuoniasdešimt penkių metrų ilgio tunelį. Tam buvo pasamdyta daug darbininkų. Jie ėmėsi kasti iš abiejų

Kauno geležinkelio tunelis. Vytauto Didžiojo karo muziejus

kalno pusių. Kad viskas vyktų sparčiau, buvo įrengtos dar septynios šachtos kas pusantro šimto metrų viena nuo kitos. Kapliais ir kastuvais iškastą gruntą kėlė rankomis sukamais keltuvais ir pylė šalia esančiame Girstupio upelio slėnyje. Tunelio skliautams įrengti reikėjo daug labai gerų plytų, todėl buvo pastatytos dvi plytinės greta esančiuose priemiesčiuose: Aukštuosiuose Šančiuose ir Petrašiūnuose. Medžiagas į statybos vietą atveždavo specialiai nutiestu geležinkeliu, kiek vėliau jį pratęsė iki Petrašiūnų plytinės. Vis dėlto lietuviškų plytų nepakako, jų teko pirkti ir gabenti net iš Nyderlandų ir Vokietijos.¹⁰ Geležinkelį tiesė prancūzų ir belgų bendrovė, tad į Kauną atvyko nemažai prancūzų, vo-

kiečių, belgų inžinierių, architektų, kalnakasių ir bankininkų.¹¹ 1860 m. spalio 7 d. tunelio statybos darbų apžiūrėti Kaunan buvo atvykęs pats caras Aleksandras II.¹² O dar po poros metų juo jau galėjo naudotis ir gyventojai.

Traukinys sustoja ir bematant iš jo pabyrą dešimtyse keleivių. Šiandien perone nematyti nė vieno svarbaus pono. Kiti mano apsilankymai šiuo atžvilgiu buvo sėkmingesni. Štai ir praeitos dienos spauda rašė, kad vakar iš šios stoties į kelionę išvyko Jungtinių Amerikos Valstijų ministras Lietuvai ponas Owenas J. C. Noremas. Jis kartu su žmona, trimis vaikais ir jų auklėtoja išsiruošė vizito po Latviją, Estiją ir Suomiją. Nė neabejoju, kad aplink jį stoviniavo skrybėlėti džentelmenai ir damos.¹³ O greta jų sukiojosi ir šviesiai mėlynomis uniformomis vilkintys stoties nešikai. Kiekvienas jų dėvi kepurę su

Kauno geležinkelio stoties darbuotojai perone prie traukinio. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

Geležinkelio stotis. Kauno miesto muziejus

Geležinkelio stoties peronas. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

numeriu, kurį būtina įsidėmėti patikint jam savo bagažą. Aš šį kartą atsivežiau vos vieną nedidelį lagaminą, todėl galiu džiaugtis sutaupęs nuo pusės iki lito. Tiek kainuoja nešiko paslaugos.¹⁴

Pats nešdamasis lagaminą požeminiu koridoriumi įeinu į stoties salę ir iškart suku link knygų ir laikraščių kiosko. Nors ir neturiu daug laiko sostinėje, būtinai reikia sužinoti šios dienos naujienas. Už dešimt centų nusiperku rytinę „Lietuvos aidą“ laidą. Dar dvidešimt centų palieku už „Lietuvos žinias“ ir trisdešimt centų paskiriu jau gerokai senstelijusiai birželio 12 d. „Dienai“. Nors ši ir kaltinama skleidžianti visokius gandus, man, be visa ko, patinka joje spausdinami anekdotai. Štai ir šiame numeryje: „Brangioji, aš nesuprantu, ko tu pyksti ant manęs, kad aš ilgai užtrunku posėdžiuose? Juk aš vakar grįžęs namo nekėliau jokio triukšmo...“ – „Tu tai ne. Bet užtat tavo draugai, kurie tave parnešė!“¹⁵

Geležinkelio stotyje yra pirmos ir antros klasės bufetas, kirpykla, pinigų keitimo kontora ir, žinoma, laukimo salės skirtingų klasių keliaiviams. Nenoriu stumdytis minioje, todėl žengiu tiesiai į platų Vytauto prospektą ieškoti artimiausio kelio į ministeriją. Kuo greičiau sutvar-

kysiu reikalus, tuo daugiau laiko liks šeimai ir draugams. Reikia neužmiršti, kad tuoj vidurdienis, o tada jau greitai baigsis ir tarnautojų darbo diena. Nieko nelaukdamas palieku stotį. Štai dešinėje pusėje puikus viešbutis „Lozana“, pastatytas dar 1923 m. pagal šveicarų architekto Eduardo Peyerio projektą. Jame veikiančiame gerame restorane galima pasiklaudyti džiaz ir pažiūrėti smagią pramoginę programą. Tačiau aš šiandien nakvynę planuoju „Lietuvos“ viešbutyje, pačioje miesto širdyje. Jaunėlis Antanas ir sesuo tikrai nusimins dėl mano pasirinkimo, tačiau nutariau pasinaudoti tarnybos teikiamais pranašumais – nakvynė Kauno centre. Kitaip tektų dar iki komendanto valandos belstis į Fredos priemiestį, kur neseniai persikėlė gyventi giminaičiai.

Kad būtų greičiau, nelaukiu, kada atvažiuos miesto autobusas, o iš karto sėdu į taksi. Sumoku tris litus ir trisdešimt centų, kad bematant atsidurčiau K. Donelaičio gatvėje esančioje Finansų ministerijoje. Vairuotojas lekia taip, kad vos spėju dairytis. Štai Vytauto prospekte 33-uoju numeriu pažymėtame keturių aukštų name veikia Lietuvos žemės ūkio kooperatyvų sąjunga „Lietūkis“.¹⁶ Rūmų antrame aukšte įsikūrusi administracija, o pirmas aukštas užleistas parduotuvėms. Čia yra ir

Miesto kapinės ir mečetė. Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka

mano pamėgta Butkevičiaus ir Putnos vaistinė.¹⁷ Toliau – įspūdingas ekonomisto, „Drobės“ direktoriaus Juozo Daugirdo keturaukštis.

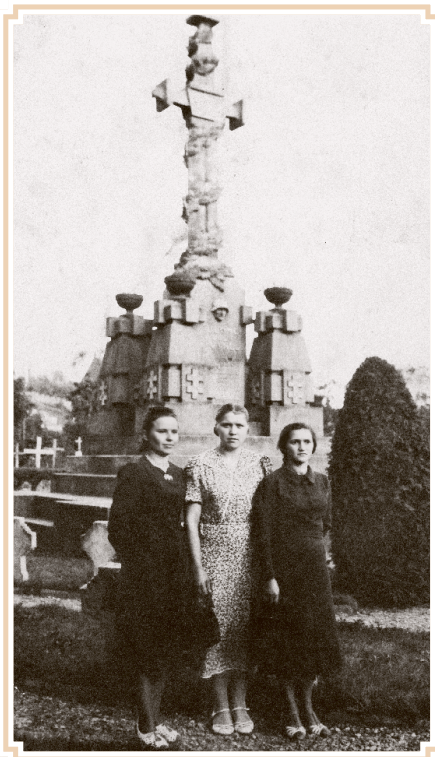
Praskriejame pro miesto kapines, kuriose ilsisi ne tik daug įvairių konfesijų kauniečių, bet ir žymieji mūsų Atlanto nugalėtojai Steponas Darius ir Stasys Girėnas. Jiems architektas Vytautas Landsbergis-Žemkalnis 1936 m. sukūrė mauzoliejų. Tai ne šiaip kapas, o įspūdingas požeminis plytinis statinys su antžemine pilko tašyto granito blokų daliimi. Ant jo viršaus gražiai iškilęs sudvejintas kryžius. Pats mauzoliejus apsaugotas nuo drėgmės ir temperatūros svyravimų. Jame įrengtas vėdinimas ir elektrinis šildymas palaiko teigiamą penkių laipsnių temperatūrą, kokia reikalinga mumifikuotiems didvyriams.¹⁸

Lietuvos lakūnų Stepono Dariaus ir Stasio Girėno laidotuvių eisena Nepriklausomybės aikštėje.
Kauno miesto muziejus

Pačios kapinės šioje vietoje pradėtos kurti jau XIX a. viduryje. Joms paskirta tuo metu miškinga, neapgyvendinta Karmelitų kvartalo žemė. Taisyklingas sklypas buvo paskirstytas miesto gyventojams pagal konfesijas. Centrinė dalis atiduota katalikams, pietinė – stačiatikiams, šiaurinė – evangelikams liuteronams, o greta jų dar atrėžtas kampas musulmonams. Stačiatikiai savo sklype netrukus pasistatė Kristaus Prisikėlimo cerkvę, kuri, nors kapinės ir apjuostos tvora, geriausiai matyti

prieš pat sukantis Vytauto prospektui į dešinę. Greta jos vos prieš trejus metus pastatyti antri maldos namai – Apreiškimo Švč. Dievo Motinai soboras.¹⁹ Musulmonai savo sklype taip pat dar XIX a. pasistatė medinę mečetę ir ji prieš aštuonerius metus, minint Vytauto Didžiojo 500-ąsias mirties metines, buvo perstatyta į mūrinę. Evangelikai liuteronai daugiau investavo į mokslą ir praeito amžiaus pačioje pabaigoje pasistatė sklype medinę dviaukštę pradžios mokyklą. Vėliau buvo bandymų pastatyti išpūdingą mūrinį rūmą, tačiau vietoj jo iškilo paprastas trijų aukštų architekto V. Landsbergio-Žemkalnio kurtas realinės vokiečių gimnazijos pastatas.²⁰ Katalikų sklype pastatų beveik nėra. Netoli prospekto stovi neseniai pastatytas dviaukštis kapinių administracinis pastatas, su projektuotas garsaus architekto Stasio Kudoko. O ilgiau pasivaikščiojus neįmanoma nepamatyti ir dailininko Stasio Stanišausko sukurto paminklo „Žuvome dėl Tėvynės“. Jis skirtas mūsų kariams, padėjusiems galvas Nepriklausomybės kovose.²¹ Jo atidengimas spaudoje buvo taip aprašytas: „Paminklą šventino dek[anas] Mironas. Po to J[o] E[kscelencija] Respublikos Prezidentas pasakė kalbą [...] Prezidentui baigus kalbėti visą Kauną sukrėtė trenksmas. Tai saliutas Vytautui Didžiajam pagerbti. Keliolika armotų, sustatytų Vytauto kalne, pakaitomis su šautuvų salvėmis „prabilo“ 9 sykius. Aidas, lyg atskirais šūviais kartodamasis, klajodamas kalnuose, stebino žmones, ligi šiol tokio saliuto dar negirdėjusius.“²²

Merginos prie paminklo „Žuvome dėl Tėvynės“. Kauno IX forto muziejus

Dažno lankytojo dėmesį patraukia ir ištisa eilė vienodų kryžių, sudarytų iš dviejų sukryžiuotų propelerių. Tai per tarnybą žuvusių Lietuvos karo lakūnų kapai. Pirmas kapinėse atgulė vokiečių aviacijos leitenantas Fricas Šulcas dar 1919 metais. Vėliau, deja, prie jo atgulė

Eduardas Vacetas, Jurgis Dobkevičius, Vytautas Riauka. Iki šiandien išliko tradicija visus lakūnus šarvoti karinio aerodromo angare. Tuomet galvūgalyje stovi to tipo lėktuvas, kuriuo skrendant įvyko katastrofa. Iš ten į kapines pajuda ir visa eiseną. Karstas stovi ant lėktuvo liemens, jį stumia kareiviai. O virš eisenos skrenda karinių lėktuvų trejetas.²³ Įspūdingas ir liūdnas šis reginys. Ir labai norisi, kad kuo rečiau tai tektų matyti.

Bet užtenka galvoti apie liūdnius dalykus!

Neilgai trukus taksi automobilis iš Vytauto prospekto įsuka į K. Doneičio gatvę. Tai viena ištaigingiausių gatvių miesto centre. Tiesi, apšodinta liepomis ir pavėsingais kaštonais. Ji švarutėlė lyg rūpestingos šeimininkės blizginama svetainė. Pro šalį lekia puikūs nauji Kauno pasatai. Ir Žemės ūkio rūmai, ir kylantys naujutėlaičiai Prekybos, pramonės ir amatų rūmai, ir Vytauto Didžiojo universiteto centriniai rūmai, ir Žemės bankas, ir įspūdingasis Lietuvos bankas, ir statybos bendrovės „Mūras“ savininko Romano Polovinsko keturių aukštų namas, kuriame ne tik butai, bet ir krautuvės bei laikraščio „Sėkmadienis“ redakcija. Štai

Miestas iš viršaus. Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka

Valstybės bankas. Asmeninis archyvas

ir šalies Vyriausybės pastatas. Nuo kovo valstybės valdymo aparatui vadovauja Vladas Mironas. Jis – ne tik kunigas, ministras pirmininkas, bet ir vienas iš Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarų. Akį traukia visuomenei gerai žinomų asmenų – Sleževičių, Musteikių, Vailokaičių, M. Grodzenskio, A. Iljinienės, V. Landsbergio-Žemkalnio, Leono Markovičiaus – privatūs modernistiniai namai.²⁴ Gražu į juos žiūrėti ir matyti, kaip Kaunas atsigauja, keičiasi. „Greta dar užsilikusių medinių namukų su vingriai išpjaustinėtais langų pagražinimais, susikūprinusių iš senatvės, bet pilnų savo vertės pajautimo: jų sklypai diena diene eina brangyn, čia išaugę stilingi namai, įvairių tonų bei atspalvių, su gėlių dėžėmis balkonuose, su lenkto stiklo kampiniais langais, sunkiomis paradinėmis durimis. O prie durų – žalvarinės lentelės su stambių rangovų ir pramonininkų pavardėmis, ir kiek kuklesnės, skelbiančios įžymių advokatų ir išgarsėjusių gydytojų priėmimo valandas.“²⁵

Bet aš neturiu kada apie tai galvoti, turiu skubėti darbo reikalais į Finansų ministeriją. Gal dar iki pietų pavyks ne tik sutvarkyti visus doku-

mentos, bet ir pačiam pasimatyti su senu tarnybos kariuomenėje laikų bičiuliu Juliumi Indrišiūnu, kuris dar tik kovo mėnesį paskirtas naujuoju finansų ministru.²⁶ Jam šios pareigos ne naujiena, mat ilgai dirbo ministerijos generaliniu sekretoriumi²⁷, tačiau ministro „antpečiai“ užkrauna daugiau atsakomybės. Nors jo kabinetas ir ne tame pat pastate, viliuosi, kad dėl manęs bus atėjęs iš gretimos Maironio gatvės.²⁸

Mane atvežęs automobilis „Ford A“ sustoja priešais pastatą, kuriame įsikūrusi Finansų ministerija. Tai K. Donelaičio gatvės 40-asis namas. Pats pastatas taip pat nėra senas. Jis 1913 m. pastatytas cariniam Valskybės bankui. Ir suprojektavo jį ne kas kitas, o vienas iš garsiausių to meto Rusijos imperijos architektų vilniškis Michailas Prozorovas.²⁹ Nuo 1922 m. jame buvo įsikūręs ir Lietuvos bankas, tačiau praeito dešimtmečio pabaigoje jį perkėlė į kitą gatvės pusę – į naujuosius rūmus, kuriuos dar būtinai aplankysiu. Kad ir nebeliko čia banko, vis tiek veikia daug įstaigų, gyvena tarnautojai, todėl vietos visiems nepakanka. Jau pernai pasklido žinia, kad ministerija planuoja statydintis sau naujus rūmus³⁰, tačiau kol kas vis dar glaudžiasi čia pat.

Išlipu iš automobilio ant nebe tokio lygaus gatvės grindinio, koks buvo prieš aštuonerius metus. Būtent šis kampas buvo pirmas išasfaltuotas visame Kaune ir tik vėliau vientisa ir lygia danga buvo padengtos kitos miesto gatvės.³¹ Daug kas šiandien Kaune kitaip nei buvo prieš dvidešimt metų. Nepriklausomybės pradžioje būtent šiame name buvo vieša įstaiga, turinti vietinę kanalizaciją ir patogumus, todėl norėdami atlikti „gamtiškuosius reikalus“ žmonės vienas kitam mirksėdami sakydavo „nach dem Finanzministerium!“³²

Nėra kada per daug dairytis. Įsmunku į pastatą ir pradėdau ieškoti man reikalingų pavardžių lentelių. Tiek parašų surinkti, tiek protokolų patvirtinti, žiniaraščių pasirašyti, kad net sukasi galva! O čia dar, žiūrėk, ko nors nėra darbo vietoje, kas nors užsiėmęs ginčijasi su kolega, kas nors iškviestas pas viršininką, kam nors arbata šąla, o kitas ir išvis darbe nepasirodė. Vienas vargas! Ir nors pats save priskiriu tam pačiam

valdininkų luomui, vis tiek pyktis veržiasi per kraštus! „Referentas, kasininkas, / Žiba šlipsai, pentinai; / Ar aš blogas dainininkas, / Ar tie žmonės avinai? / Kam pamėgdžiot anglų lordą, / Jeigu tavo kvaile morda; / Kam lakierkas tau avėt, / Jei nemoki dar stovėt?“³³

Ne veltui Kauno valdininkija garsėja visoje šalyje. Štai ištrauka iš poemos: „Ministerijų tyloje / Gera, miela ir puiku. / Kas dėl jos nesisie-lojo, / Kiek čia spiečias mūs vaikų? / Kilnus raštinės vedėjau, / Ten ir aš kadais sėdėjau... / Sėdi, snaudi, parašai, / Arba kaip nors panašiai. / Pažastys nešiojau bylas, / Bet likausi be namų; / Su tokiu pašaukimu / Nesukursi, draugas, vilos... / Kad namus Kaune turėt, / Maža dirbti ir norėt.“³⁴

Pagal naujausią įstatymą, valstybės tarnautojai dirba ištisas šešias valandas be jokios pietų pertraukos. Tačiau valdiškame kabinete bent kartą apsilankęs žmogus gerai žino, kad dvyliktą valandą nėra ko bruk-tis. Tuo metu visi geria arbatėlę. Paskui dar pora valandų intensyvios protinės veiklos ir jau antrą valandą popiet šimtai valdininkų palie-ka darbo vietas. O jos nėra tokios jau puikios, kaip daug kam atrodo. Štai toje pačioje Finansų ministerijoje vienam tarnautojui vidutiniškai tenka apie dešimt kvadratinių metrų naudingojo ploto. Tačiau iš tikro

Ministrų kabineto pastatas. K. Donelaičio gatvė. Kauno miesto muziejus

ministro kabinetas užima 55,77 kvadratinio metro, jo sekretoriaus kabinetas – 23,57 kvadratinio metro, o štai kanceliarijoje dirbantys devyni darbuotojai dalijasi 57,07 kvadratinio metro.³⁵ Kartais net dviese sėdi prie vieno stalo. Žinoma, patys sunkiausi laikai, kai trūkdavo ne tik šviesos, šilumos, bet ir oro kabinete, jau praeityje. Taip buvo iš karto po nepriklausomybės paskelbimo, kai visos valdžios įstaigos Kaune dar tik kūrėsi. Dabar mieste jau iškilęs ne vienas naujas erdvus pastatas, kaip antai Teisingumo ministerija, Centrinis paštas, Kauno apskrities savivaldybė ir kiti. Tik ne visi turi galimybę žiūrėti pro naujus langus. Kai kurie tarnautojai ir toliau dirba sausakimšuose kabinetuose, kuriuose padėtis smarkiai pablogėja atšalus orams. Vienam susirgus, liga tuoj paguldo visą skyrių.

1924 m. nustatyta valstybės tarnautojų sistema visus suskirstė į aštuoniolika kategorijų. Žemiausios pirmos kategorijos tarnautojo alga siekia pusantro šimto litų, o aukščiausios aštuonioliktos – tūkstantį du šimtus litų. Pirmų penkių kategorijų darbuotojai mažos kvalifikacijos arba visai nekvalifikuoti. Tokie kaip sargai ar kurjeriai. Šeštos–vienuoliktos kategorijų valdininkai yra įvairių sričių specialistai ir įstaigų administratoriai. Dvyliktos ir aukštesnių kategorijų tarnautojai turi išskirtinę kvalifikaciją ir eina vadovaujamas pareigas.³⁶

Be pagrindinio atlyginimo, dar yra pliusų. Ištarnavus vienoje vietoje trejus metus mokamas dešimties procentų pagrindinio atlyginimo dydžio priedas. Prieš Kalėdas ir Velykas gauname pusės mėnesio atlyginimo dydžio vadinamąją švenčių išmoką. Dar priedai už aukštąjį mokslą, vaikus, butpinigiai ir kiti. Bet ne visi šie pinigai nugula mūsų piniginėse. Reikia remti visuomenines organizacijas, pirkti valstybės vidaus paskolos lakštus ir taip toliau. Štai iki 1935 m. turėjome iš „Maisto“ arba ūkininkų nupirkti tiek žąsų, kad kiekvieniems uždirbtiems penkiasdešimt litų tektų po vieną paukštį. O žąsies kaina tai net penki litai! Šitaip stengėmės sumažinti ekonomikos krizės nuostolius šaliai.³⁷ Porą metų į šių paukščių mėsą nė žiūrėti nesinorėdavo. Net girdėjau, kad kai kurie nusipirktas žąsis tiesiog paleisdavo, mat nei patys, nei giminės su kaimynais nebenorėdavo jų valgyti.

Tarnyba valstybės aparate yra geidžiama ir laikoma prestižine. Ir kurgi ne – žmonės mano, kad visi čia dirbantys pinigus vežimais veža.

O taip yra dėl to, kad valdininkas tik ir galvoja, kaip nieko nedirbti, popierių pasirašymo laiką vilkinti, kyšių reikalauti ir dėl nieko atsakomybės neprisiimti.³⁸ Laikraščiuose daugybė karikatūrų, kuriose tarnybos vieta vaizduojama kaip erdvi patalpa su būtinomis darbui priemonėmis: stalu, kėde, telefonu, staline lempa, dokumentų antspaudu, spausdinimo mašinėle, rašymo priemonėmis ir, žinoma, arbatos puodeliu.³⁹ O jau pats valdininkas tai būtinai užsimiegojęs, susivėlęs ir pavargęs nuo nieko neveikimo. Yra ir tokių. Ir šiandien mačiau „nusiplūkusį“ kolegą, nors dar nė ne vidurdienis. Kai kurie tarnautojai iš tiesų tinginiai. Kai kurie ir ne vieną namą pasistatė iš valdiško darbo, ne vieną merginą suvedžiojo ir ne vieną bankroto bylą išgyveno. Tačiau žemiausių kategorijų tarnautojai gyvena sunkiai. Jie nuolat netikri dėl savo ateities, nes yra visiškai priklausomi nuo viršininkų. Jie visą dieną sėdi prie stalo ir rašo, rašo, rašo, tik kartkartėmis išeina į koridorių parūkyti ir pasipasakoti apie nuobodoką savo gyvenimą. O koridoriuose nuo ankstyvo ryto laukia interesantai. Sėdi ant suolų, valgo kiaušinius ir kremta kietą sūrį, rūko pypkes ir dūsauja dėl veltui leidžiamo laiko.⁴⁰

Beveik kas trečias miesto valdininkas yra viengungis. Tai lemia jaunas darbuotojų amžius.⁴¹ Nepriklausomybės pradžioje dauguma valstybės tarnautojų buvo baigę tik pradžines ir vidurines mokyklas. Aukštus postus gaudavo baigę aukštąsias mokyklas Rusijoje ar kur nors Vakaruose. Dabar situacija visiškai pasikeitusi. Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakultetas sudaro puikias sąlygas ir mokytis, ir dirbti.

„Kuntaplis“, 1933 10 01, Nr. 14, p. 1

„Kuntaplis“, 1938 11 11, Nr. 48, p. 4

Norite sužinoti, ką valgė, kaip rengėsi, ką dirbo ir kaip pramogavo tarpukario kauniečiai? Kelių rūšių ledais prekiaavo „Pienocentras“? Kaip atrodė ir ko mokėsi Medicinos fakulteto studentai?

„Kai Kaunas buvo Kaunas“ – knyga, perkelti skaitytojus į porą gražių 1938 metų vasaros dienų ir parodanti laikinąją sostinę ano meto valdininko akimis. Šis garbus ponas atvyksta traukiniu iš Klaipėdos į Kauną sutvarkyti reikalų Finansų ministerijoje ir, žinoma, maloniai praleisti laiko sparčiai gražėjančiame ir modernėjančiame mieste. Su juo mes drauge vaikstome po miestą, einame pietauti, sutinkame seniai matytus pažįstamus ir, be abejonės, – stebime, kas vyksta Kaune. Per dvi dienas įsivaizduojamas veikėjas papasakoja Kauno istoriją ir aptaria daugybę ano meto realių, aprašo savo matomos kaunietiškos kasdienybės vaizdus, prisimena praeitį ir netgi pasidalija populiariausiais gandais. Mauzoliejus ir restoranai, ministerijos ir bankai, „Pienocentras“ ir kirpykla – smalsusis valdininkas nepraleidžia nei vienos įstaigos, pro jo akis neprasprūsta nei viena smulkmena. Su pasakotoju drauge mes netgi einame į pasimatymą!

Ši knyga – savotiška laiko mašina, leidžianti ne tik sužinoti, kaip puošėsi ir ką valgė, kur gyveno ir kaip pramogavo, kuo važinėjo ir kaip atrodė kauniečiai ir miesto svečiai ir kiek kas anuomet kainavo. Tai – anaip tol ne romanas, o istorinis tyrimas. Tačiau sklandus pasakojimas ir tarsi gyvi ano meto personažai kartais priverčia pamiršti, jog skaitai autentiškais šaltiniais pagrįstą ir autentiškomis fotografijomis iliustruotą istoriją.

Svarbiausias Kaunui XX a. laikotarpis atgyja tiesiog akyse ir laikinoji sostinė vėl išgyvena anuometinio savo klestėjimo laikus.

Pirkite internetu
www.tytoalba.lt